

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК ЛДІКЗ

СТАРИЙ ЛУЦЬК

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК ЛДІКЗ

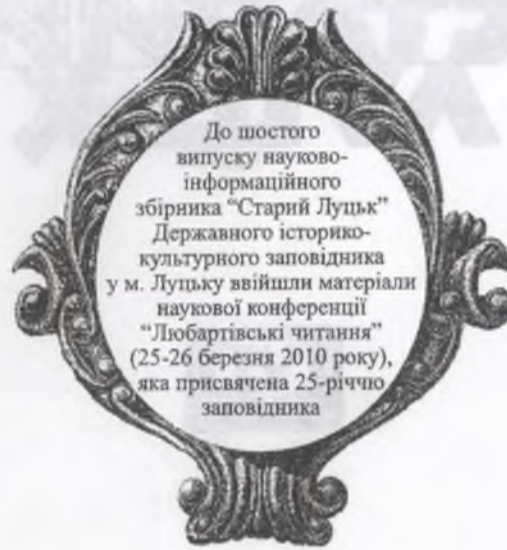
ВІСНИК ІНСТИТУТУ
ІСТОРІОГРАФІЇ
ТА ПАМ'ЯТНИКІВ

СТАРИЙ ЛУЦЬК

ВИДАВНИЦТВО
ТЕРЕН
ЛУЦЬК 2010

УДК 903'13(417.82)
ББК 63.4(4Укр-4Вол)-41

ISBN 978-966-2276-05-2

© Державний історико-культурний
заповідник у м. Луцьку

СТАРИЙ ЛУЦЬК

Науково-інформаційний збірник

В авторській редакції
Відповідальний за випуск – *Т. В. Рабан*
Дизайн та комп'ютерна верстка – *О. Ю. Тоцька*
Коректор – *В. П. Окуневич*

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум.-друк. арк. 23,25.
Обл.-вид. арк. 28,12. Офсетний друк.

Видавництво
"Волинська мистецька агенція "Терен"
43025, м. Луцьк, Головоштамт, а/с 157
Тел. 8-050-6743321
Ел. пошта: teren.lutsk@gmail.com

Свідоцтво Державного комітету
телебачення і радіомовлення України
ДК № 1508 від 26.09.2003 р.

Виготовлено у друкарні ВМА "Терен"

САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР МІСТА

ОЛІЙНИК О.,
ГНАТЮК Л.,
м. Київ

Простір укріпленого міста завжди був священним, сакральним простором, уособленням Небесного Ієрусалиму, де кожна ланка мала символічне, канонізоване значення. Як просторова структура храму втілює символічний Всесвіт, так структура сакрального простору міста була підпорядкована в першу чергу релігійним засадам. Відомі легенди про заснування Риму, Києва свідчать, що вибір місця розташування основних споруд, дитинця, монастирів обумовлювались, обок прагматичних, містобудівних та економічних чинників, також езотеричними, духовними.

Історія розвитку міст красномовно доводить, що кожна епоха породжувала свої містобудівельні засади, разом з тим кожне з міст мало свою індивідуальну, неповторну духовну складову, яка закладалася в його основу ще при первісному розплануванні. Поєднання духовних канонів із містобудівними засадами, на які накладалися змінні стильові риси забудови, створювало неповторний і водночас впізнаваний вигляд міського середовища. Це обличчя зберігалось протягом сторіч, не дивлячись на використання "зразкових проєктів", на стильові уподобання, на регламентацію будівництва, обумовлену законодавством, на варварські методи імперських реконструкцій.

Звичайно, є певні риси спільності між, наприклад, усіма православними древньоруськими містами, що відрізняють їх від міст Сходу або Заходу, проте як вони безкінечно різноманітні! Природна ситуація, особливості ландшафту, історичного розвитку, соціально-економічні умови відобразились в їх планувальній структурі, просторовій організації, забудові.

Чинники, що впливали на формування міст протягом існування, можна поділити на постійнодіючі – природні, та тимчасові – історичні. Природні фактори створювали індивідуалізуючий вплив на малюнок плану і систему організації міського простору, а історико-містобудівні – типізуюче. Тому планування поселень, що розміщувались в місцевостях з яскраво вираженим рельєфом (Лівобережжя, Закарпаття), відрізнялись

більшою індивідуальністю, ніж, скажімо, міста Галичини, де спокійніший рельєф в однакових історичних умовах сприяв розповсюдженню одного – регулярного – типу структури міста.

Характер використання якостей рельєфу, маюнок вуличної мережі та місце розташування укріпленого ядра диктувались уже історико-містобудівними традиціями, які, в свою чергу, обумовлювались соціальними, політичними, релігійними чинниками. Частина з них швидко змінювалась іншими, а найстійкіші втрачали прикмети свого часу і ставали приналежністю того чи іншого типу структури.

Головні просторові елементи містобудівельної системи, системоутворюючі зв'язки та принципи її планувальної організації зберігаються протягом всього розвитку історичного міста. Багато дослідників відзначали, що кожна реальна містобудівельна система в стані найвищого розвитку містить всі попередні етапи свого розвитку. У формуванні вуличної мережі це виглядає як пошаровий розвиток планувальних систем із збереженням всіх попередніх; в композиції міста – полягає у збереженні головних принципів побудови системи, що визначають вигляд міста на всіх стадіях розвитку. Сукупність стійких ознак міського плану, що фіксується просторовою структурою міського центру, складає головну своєрідність міста і в тій чи іншій формі відтворюється на всіх етапах еволюції міста – у минулому, сучасному і майбутньому.

Разом з тим українські міста мають унікальні, своєрідні містобудівельні системи, що формувались і розвивались під впливом змінних політичних та культурних поглядів різних народів і являють собою нашарування, суміш і сплав різноманітних прийомів. Українські, а особливо західноукраїнські міста, відрізняються специфікою побудови просторово-планувальної структури, обумовленою впливом різних містобудівельних течій і постійною зміною домінуючих конфесій.

До XIII ст. планування практично всіх слов'янських міст від Карпат до Володимирі і Суздаля визначали давньоруські принципи містобудівництва. Відмінності в структурах східних і західних міст з'являються пізніше, коли частина руських земель відходить до Литви і Польщі.

Відомо чотири типи планувальних структур давньоруських міст: круглий, напівкруглий, сегментний і секторний. Вони були розповсюджені по всій Русі, в тому числі і на Україні. Крім цього, все розмаїття давньоруських міст мало спільні просторові закономірності. Найхарактернішою ознакою була наявність єдиного адміністративного, культового та суспільного центру – кремля, від якого виллом розходилися посади. На Україні і Білорусії та ж

схема найчастіше мала витягнутий малюнок (Путивль, Луцьк, Володимир-Волинський, Острог, Меджибіж, Полоцьк, Вітебськ, Гродно).

До XIII ст. сформувалась класична структура давньоруського міста "кремль-торг-посад", що одержала подальший розвиток в московських, володимирських землях і на Лівобережжі. Центр (дитинець, пізніше – кремль) займає найвигідніше положення на горі, в закруті ріки. Розповсюдженням було мисове розміщення міста. Таке розташування міста визначило орієнтацію всієї композиції на ріку. При цьому в композицію міста активно входив зовнішній простір, на який були орієнтовані ведучі споруди центру (Пере-яслав-Хмельницький, Чернігів, Київ, Луцьк, Володимир-Волинський, Ужгород).

Домінанти – основні сакральні споруди – займали найвищі точки міста з берегу ріки. Напрямок вулиць визначався центрами міського життя. Відкритому розвитку давньоруської структури не заважали укріплення, що були підпорядковані загальній схемі "вітвистого" планування.

Відкрита ззовні, структура руського міста і з середини була насичена відкритим простором. Садибна забудова, яку використовували русини аж до XVII віку, створювала численні візуальні зв'язки між основними сакральними спорудами міста, в розривах забудови – "прозори". Вулиця немов розчинялась в забудові давньоруських вулиць, які служили лише вісями-орієнтирами, що пов'язували окремо стоячі сакральні і адміністративні будинки і не мали власного архітектурно-просторового рішення.

Структуру давньоруського міста підтримувала, створюючи її просторове втілення, система об'ємних доміант – сакральних споруд. Допоміжні доміанти зосереджувались по мірі наближення до центру, що полегшувало орієнтацію. Ведучі споруди центру розміщувались з максимальним врахуванням особливостей рельєфу: або на перетину природних осей, або замикаючи ці вісі. Найбільші споруди займали й найвищі позначки рельєфу, неначе посилюючи природне зонування території.

Така структура склалася до XIII ст. в більшості українських міст. В наступні віки давньоруська система планування отримала розвиток на території Центральної і Лівобережної України, Росії та Білорусії. На Лівобережній Україні в цей час продовжувався ріст системи міста по схемі "кремль-торг-посад": дитинець збільшувався, поволі перетворюючись на кремль.

В західних областях давньоруська структура отримувала ті чи інші зміни під впливом польських і чеських містобудівельних прийомів. Результатом

містобудівництва XI-XIII ст. стало закріплення центрів на узвишсях, радіальна система планування. Проте найважливішим композиційним досягненням була відкрита структура центру та її просторовий вираз у вигляді системи візуально пов'язаних сакральних споруд всіх конфесій - об'ємних домінант-орієнтирів.

У середині 14 ст. Галичина і Волинь відходять до Литви, а пізніше до Польщі. Польські магнати закладають нові міста, проте прийоми містобудування багато в чому продовжують давньоруські традиції. Ці традиції виявились найтривкішими на Волині і в сусідніх, білоруських містах. Галичина, незважаючи на позostalі міцні зв'язки з Київщиною, відчувала сильний вплив сусідів - німецьких, чеських та польських земель.

Таким чином, більшість волинських та галицьких міст мають складну містобудівну структуру, де змішуються типологічні ознаки різних епох та стилів в плануванні та архітектурі. Як стверджують сучасні історики, визначальна роль в формуванні містобудівної структури міста відводилася основним сакральним спорудам, вигляд яких та навіть об'ємно-просторова структура теж відозмінювалася в залежності від політичних та релігійних уподобань часу.

Здавна сакральним, культовим спорудам відводилася особлива роль в планувальній структурі міста. Більше того, саме розміщення основних святинь згідно з церковними канонами, певною мірою визначало подальший розвиток структури міста. Існували певні формальні закони, що визначали місця розміщення, співвідношення основних церковних споруд та розмір «сакрального простору», що оточував святиню.

Історичні прототипи сакральних центрів з'явилися на Русі разом із затвердженням християнського віровчення. По-різному трактують історики факт введення християнства на Русі. Процес відбувався у кілька етапів: перший - місія апостола Андрія* як пророка хрещення, другий - хрещення у 60-ті роки IX ст. Болгарії (858 р.) та Моравії (862 р.), третій - Аскольдове хрещення (886 р.), четвертий - Хрещення Ольги (957 р.), п'ятий - Володимира (998).

Сакральні комплекси виникли на Русі з прийняттям християнства в якості державної релігії. Одночасно почалось розгалуження сакральних центрів, що базувалось на різниці у функціональних програмах, способі розміщення та зведення, ролі в церковній ієрархії.

*про благовістя Апостола Андрія свідчать такі давні християнські письменники як Іполит Римський (III ст.), церковний історик Євсеній Кесарійський (IV ст.), "Повість минулих літ".

Простежуючи виникнення та розвиток сакральних утворень на Русі, бачимо, що поступово, з часом поширення й ствердження християнства, храм набував ідеологічного значення. Якщо в VIII-IX ст. - це дерев'яні церкви невеликого розміру, то в X ст. - це вже грандіозні для свого часу кам'яні споруди, котрі були головною ідеологічною ланкою в комплексі споруд княжого двору, що включав палаци князівської знаті, підсобні будівлі, скульптури, просторово об'єднані між собою візуальними та композиційними засобами.

Можна провести аналогію між семантичним зв'язком територій міста або монастирських споруд та просторовими зв'язками всередині собору. Місце собору на площі або в монастирі за значенням відповідав вітар собору (як найсвятіше місце "святеє святих"), забудові соборної площі (або монастирським келіям) - основний простір собору, укріпленим стінам міста чи монастиря - стіни собору, зовнішнім будівлям - притвори та паперті.

У композиційних особливостях об'ємно-просторової та планувальної структури «сакрального простору міста» - площі перед основним костелом чи собором з дзвіницею та обслуговуючими спорудами - простежуються ті ж закономірності, що в розплануванні суто сакральних комплексів - монастирів. Тут можна чітко виділити чотири основні композиційні групи.

Основна формуюча ланка першої групи - простір, що прилягає до головної площі собору; другий - сам собор; третій - група споруд, композиція котрих розкривається при русі до головного собору; четвертий - група споруд, розмішених на одній вісі та поєднаних безпосередньо між собою.

Таке функційне та композиційне підпорядкування сакральних територій міста або монастирських споруд простежується в кожному історичному центрі міста і монастирському комплексі. В монастирях, що виконували функції притулків, влаштувалися лікарняні палати, будинки для прийняття подорожніх, келії для послушників. Монастирські комплекси, що мають у своєму складі школи, бурси, духовні училища, виконували функцію центрів просвіти, а релігійні центри перетворювались в центри науки, просвіти, культури та мистецтва. Зростає значення дзвіниці комплексу як важливої композиційної домінанти не тільки для самого комплексу, але й для міської структури в цілому. Особливістю, притаманною східним монастирям, завжди був ансамблевий характер і підпорядкованість оточуючому ландшафту.

Територія великого багатоконфесійного міста являла собою низку територій, що належали тим чи іншим конфесіям і розплановувались у

відповідності з канонами. Таким чином, релігійні засади визначали не тільки структуру простору храму чи монастиря, а й усього міста в цілому.

Огляд розвитку будівництва сакральних споруд та комплексів різного призначення дозволяє виявити їх основні типологічні риси. Форма віросповідання стає основним чинником у формуванні типологічних рис сакральних утворень – об'ємно-просторового вирішення та архітектурної композиції. Різна ступінь залежності від канонічних вимог дозволяє чітко визначити образні вирішення культових споруд, що входять у склад комплексів.

Конфесійні* ознаки визначають також приналежність сакрального утворення до різних соціальних груп суспільства. Цим визначається характер функціонування: відкритий для всіх верств населення чи закритий, уособлений, призначений для визначеної релігійної спільноти. Конфесійна приналежність також пов'язана з регіональними межами формування сакрального утворення. Взаємовплив різних етнічних груп визначають архітектурні риси, що сформувались також відповідно до географічних особливостей, регіонального характеру природного чи антропогенного ландшафту, клімату тощо.

Важливим також є місце розташування сакрального комплексу в місті, цим визначається його функціональна програма, яка може бути двох типів. Першому типу відповідають окремі будівлі: собор, церква, дзвіниця, основне призначення яких – богослуження у відповідності до статусу в релігійній ієрархії та місце розташування в містобудівельному середовищі. До другого типу належать розширені комплекси сакральних будівель: скит, монастир, парафія, духовна семінарія, церковно-парафіяльна школа тощо.

Функційне призначення сакральних утворень залежить від ролі об'єкту, релігійної активності, його статусу в церковній ієрархії, кількості функціональних процесів та ступеню їхнього взаємозв'язку.

На перших етапах утвердження християнства як національної релігії, церква слугувала засобом державної влади та управління, а збільшення ролі Київської Русі у світовому суспільстві все більше зміцнювало її вплив, що багато в чому визначило формування архітектури східних храмів періоду початку кам'яного будівництва X ст.

Важливою особливістю цього періоду є те, що державна князівська влада та релігійна догматика мали спільне походження, архітектурним символом

* лат. confessio – сповідання – віросповідання, деномінація – Церква, що має своє вчення і культ.

чого виявився тип храму – кафедральний собор. Його верховна роль відображалась у великих розмірах та розташуванні будівлі. Типологічні риси такого храму визначались його функційним призначенням, яке передбачало не тільки всі канонічно необхідні приміщення для богослужіння, але також і приміщення для світських служб та церемоній.

Риси архітектурно-художнього образу – монументальність, висока репрезентативність та символічність архітектурних форм – обумовлювались його ідеологічною перевагою над іншими церковними будівлями. В цей час християнство чітко визначило такі функції собору, як просвіта та освіта, що в свою чергу викликало будівництво та впорядкування бібліотек, архівів, приміщень для написання книг.

З розвитком міста розміри головного кафедрального собору доповнили його функцію оборонним значенням, а оточення будівлі потужними стінами з баштами додало собору ролі військової фортеці. Військово-стратегічного значення набув і такий тип храму, як княжий собор та собор княжого монастиря.

Меншим за розмірами, у порівнянні з собором, формується тип християнської сакральної споруди – церкви. Так само, як і собору, сфери діяльності церкви невіддільні від релігійної програми, а тому в кожній функційній зоні монастиря – або сакрального простору міста в цілому – поставала одноіменна церква: трапезна, лікарняна, фортечна, надбрамна. Можна припустити, що функції цих будівель мали більш утилітарний характер порівняно із собором і ієрархічно підпорядковувались йому за образним та композиційним виразом, а призначення визначалось профілем сакрального комплексу.

Незалежно від інфраструктури комплексу існує церква парафіяльна чи вулична, залежно від того, на чий кошти зводилась церква парафії чи вулиці.

Природньо, що територіальна зона впливу собору та церкви різко відрізнялась за обсягом дії. Парафіяльна церква обслуговує місцевий прихід, що складається з місцевих мешканців прилеглих утворень.

Палітру призначень міських церков можна порівняти з призначеннями церков монастирських, де головним композиційним елементом кожного структурного вузла міста є церква. Так, церква посадська, купецька розташовувалась на торгових площах міста і обслуговувала як місцевих прихожан, так і приїжджих купців та торговців. Так народилась торгівля книгами, іконами, свічками та іншим церковним начинням. Загалом, всі сьогоденні громадські заклади зароджувались у сакральних комплексах. Цікавий тип церкви, що носить абсолютно інтер'єрний характер. Це

домова або палацова церква. Сама назва визначає функцію, яку виконувала дана церква. Багатофункційність релігійних комплексів визначало частіше за все місце проживання чинів духовної та державної ієрархії, а також священослужителів на території самого комплексу, це дім священника, дім настоятеля монастиря, митрополичий дім, архієрейське та царське подвір'я. Проникнення подібної світськості в структуру релігійних комплексів слугувало причиною утворення домової та палацової церкви, які являють собою камерні приміщення інтер'єрного інтимного характеру для вузького кола відвідувачів. Призначення цього типу храму для потреб вищих прошарків суспільства визначило пишність та багатство декору.

Особливу групу сакральних будівель складають храми-пам'ятники, церкви меморіального ансамблю. Жорсткість канонів церковного богослужіння багато в чому визначила об'ємно-просторові та планувальні стереотипи храму. Будівлі згаданого типу вирізняються домінуванням образності над функції. Це дозволило подолати канонічні обмеження і стереотипи, що сформувались у процесі еволюції та зробити революційний прорив в області формоутворення конструктивних рішень, в результаті чого зароджувались нові знакові системи, які пізніше закріплювалися в практиці будівництва звичайних церков.

Особливим типом сакральної споруди є дзвіниця. В минулих століттях дзвіницею називали храм без вітваря. Слугувала вона для виконання ритуальних обрядів або особистого спілкування людини з об'єктом віросповідання, яке не передбачає участі священнослужителя.

Ієрархічність релігійних чинів церкви, тісні взаємозв'язки з державною ієрархією сприяли утворенню функціональної структури духовного комплексу, який можна визначити як княжий двір. Та сама центричність, що і в духовно-мирських утвореннях, присутня і в світських релігійних комплексах. Функціональним ядром був собор, довкола якого розміщувались трапезна та палати.

Світські та духовні структури влади протягом усієї історії розвитку виділялись у спеціалізовані комплекси - царські та архієрейські подвір'я, кремлі, резиденції. У структурі подібних комплексів розвивались та ускладнювались традиційні функції. Так, збільшився діапазон призначення церков та храмів - домова, палацова церкви, храм - родовий склеп.

Особливої уваги заслуговує питання просторових зв'язків між ринковими площами та міськими храмами - кафедральними та приходськими. При локації ринкових площ ділянки, прилеглі до зовнішніх кутів площі, відводились під храмове будівництво, наприклад, храми

біля ринку у Кременці, Рівному, Меджибожі та ін. У науковій літературі це явище відмічалось неодноразово, однак, не піднімалось питання про його першопричини, про містобудівну мотивацію подібних локаційних зв'язків між ринком та храмом. Очевидно, що необхідно виділити кілька причин, основна з яких криється у загальноприйнятих під час заснування міст магдебургської системи і парцеляції приринкових ділянок, коли всі вони своєю короткою стороною орієнтувались на ринковий простір. У результаті на зовнішніх кутах площі утворювались зони з дещо обмеженими можливостями територіальної парцеляції. Зони ці були тим більші, чим довші були самі приринкові ділянки, що виходили на фронт площі, однак, достатні для будівництва приходського або, рідше, кафедрального храму.

З цим фактором безпосередньо пов'язана ще одна причина, а саме можливість утворення при храмах власних, нехай невеликих, відкритих просторів, так званих храмових площ. По своїй величині та масштабу їх не можна було ні в якому разі прирівнювати до самих ринків, але вони були їх органічними доповненнями. Так виникла площа перед костелом у Меджибожі та ін. У ряді випадків після планувальних трансформацій храмові площі органічно зливались з площами ринковими, як приміром в м. Рівне. З іншого боку, прослідковується зворотня тенденція до їх відокремлення та перетворення у повністю самостійну ланку планувально-просторової структури.

Третьою причиною може бути сильне тяжіння культового будівництва до ринкової площі, котра є осередком міського життя з чисельними соціальними функціями. Однак, під час перших локацій кінця XIV – початку XVI ст. вихід храму безпосередньо на фронт ринкової забудови був неможливим в силу соціальних умов та обмежень з боку міської громади. Лише у XVII–XVIII ст. можна зустріти випадки, коли храм, а іноді й цілі монастирські комплекси займають деяку частину або навіть весь відтинок бокової сторони ринку, як у Кременці, Жовкві та інших. У тих же випадках, коли безпосередньо функціональний зв'язок між храмом та ринком виявлявся з ряду причин неможливим, то вона заповнювалась візуально-композиційним змістом (забезпечувалась орієнтація на ринок їх головних фасадів, а зв'язком виступав простір вулиці). Серед багатьох прикладів подібних візуально-композиційних зв'язків можна назвати прихідські костели у Дубно, Луцьку. Іноді ці зв'язки осмислено закладались у проектному задумі нових планувальних структур всього поселення.

В міру територіального росту міст нове культове будівництво досить рідко здійснювалось у межах історично усталеного міського середовища.

Як приходські храми, так і цілі монастирські комплекси зводились, як правило, водночас з освоєнням нових територій, а в деяких випадках навіть випереджали його. У великих містах (Луцьк, Володимир-Волинськ) за рахунок храмового будівництва поступово склалась ціла ієрархічна система візуальних домінант у силуеті міста. Їх розміщення було зовсім не випадковим і враховувало такі обставини, як особливості топографії, напрямки доріг та основні пункти їх перетину, можливості орієнтації храмів по сторонах світу та по відношенню до існуючої забудови і т. ін. Остання обставина у деяких випадках виявлялась настільки істотною, що загальноприйнята орієнтація християнських церков та костелів по вісі «схід-захід» поступалась місцем конкретній містобудівній ситуації (особливо при розміщенні костелів сзуїтів). Таких випадків відносно небагато, але вони зафіксовані. Так, наприклад, це орієнтація Ільїнської церкви та приходського костелу в Дубно, коли їх віттарні частини було орієнтовано на південь і на північ відповідно.

Сакральні споруди та комплекси відображали передові для свого часу архітектурні рішення та рівень будівельної майстерності. Навіть при відновленні чи реконструкції храмів вони зводились в сучасних формах. Окрім того, спостерігаємо тенденцію приведення сакральних комплексів у відповідність до міської забудови, що змінювалась. Еволюційні ряди архітектурних форм знаходяться у складній взаємодії, розгалужуючись, доповнюючи та витісняючи один одного.

Історичний досвід свідчить, що кожна нова релігія, чи релігія, яка переміщує свій центр, користувалася для досягнення своєї мети готовими формами храмів інших релігій. Так, турки-магометани після завоювання Константинополя перетворили храм св. Софії на мечеть, та навпаки, християни після підкорення іспанських арабів перетворили Кордовську мечеть на християнський храм. Протестанти та православні також пристосовують для своєї мети храми католицькі та навпаки. Проте існували певні семантичні канони, які уособлювали приналежність до цієї чи іншої конфесії, наприклад, форма куполів та їх кількість, форма дзвіниці та її місце розташування, і перехід до іншої конфесії вимагав зміни семантичного звучання основних святинь міста.

Ідея християнства незмінна, а форми храмів видозмінюються, і на цій видозміні форм постає історія храмової архітектури та різних архітектурних стилів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. О. Олійник. Proba kompleksowej rewaloryzacji historyczno-zabytkowego zespołu Lucka. - Ochrona wspólnego dziedzictwa kul-turowego: Pod red. J. Kowalczyka. - Warszawa, Stow-nie Konserwatorów Zabytkow, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, 1993.- S. 93-115.
2. О.П. Олійник. Містобудівний розвиток західних земель України: між Сходом та Заходом. - Архітектурна спадщина України: Маловивчені проблеми історії архітектури та містобудування. - Т.1. - К., Мінбудархітектури, НДПІАМ. - 1994. С. 57-74.
3. О. Олійник. Struktura planu nowożytnego Lucka jako rezultat wspólnistnienia gmin religijno-narodowych. - Kwartalnik architektury i urbanistyki. - Т. XXI. - Z. 2: Teoria i historia. - Warszawa: wyd. naukowe PWN, 1996. - S. 107 - 118
4. О.П. Олійник. Иерусалим в архителтуре и градостроительстве Украины. - Теория та історія архітектури і містобудування: Зб.наук. праць Держ. наук.-досл. ін-ту теорії та іст. арх-ри і містобудув. - Вип. другий. - К.: НДПІАМ, «Архітектура і престиж», 1998. - С. 83-93
5. Луцк: свой среди чужих, чужой среди своих. - «Архитектура и прес-тиж». - 2002. - №1. С. 21-23.
6. Гнатюк Л. Архітектурна форма та об'ємно-просторова організація сакральних комплексів та споруд, як прояв релігійної сутності (особливості композиційної побудови відповідно до функціональної структури) // Теорія та історія архітектури та містобудування. - Київ: НДПІАМ, 2005. - С. 22-40.
7. О.П. Олійник. Формоутворення просторової структури міст України під впливом національно-релігійних чинників. - Досвід та перспективи розвитку міст України: Проблеми малих міст України.: Зб. наук. праць. - Вип.15. - К., КНУБА, Діпромісто, 2008. - С.73-76
8. Гнатюк Л. Конфесійна приналежність і формування та розвиток сакральних споруд історичної Волині. Дослідницькі та науково-методичні праці. Вип. 15. - К.: Українська академія мистецтв, 2009. - С. 169-176.
9. Гнатюк Л. Символіка формоутворення християнського храму: історико-архітектурний аспект. Пам'ятки України: історія та культура. 2009. -№ 2. - С. 151-153, 160.

